

In Memoriam prof. dr. Jacob Pieter Kruijt (1898 - 1975)

Op 2 december 1975 overleed Prof. dr. Jacob Pieter Kruijt op bijna 77-jarige leeftijd. Kruijt behoorde tot de generatie van sociale wetenschappers, die de sociologie in Nederland als universitair vak hebben geïntroduceerd en ontwikkeld. In 1947 werd hij benoemd tot hoogleraar in de sociologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Onder zijn leiding groeide de sociologie aan deze universiteit uit tot een strak geprogrammeerde discipline met een eigen instituut en wetenschappelijke staf, en vele honderden studenten. In 1968 ging hij met emeritaat. Vele van de thans in ons land en elders werkzame sociologen zijn zijn directe leerlingen. De jongste generatie afgestudeerden in de sociologie en de sociologische studenten kennen hem slechts vaag of niet meer. Wij leven snel. Maar ook: kunnen wij nog doorgeven, wat wij van onze leermeester(s) ontvingen? Deze vraag houdt verband met de ingrijpende wijzigingen in de maatschappelijke positie en functie van de universiteit, die zich nog tijdens Kruijts werkperiode ook in Utrecht voltrokken. Het aantal studenten nam sterk toe. De studie werd steeds meer geprogrammeerd. Voor het studieuze 'zwerfen' bleef nauwelijks of geen tijd over. De hoogleraar werd universitair docent. Voor slechts enkelen bleef hij de leermeester, die met zijn leerlingen in geregeld contact treedt.

Kruijt zelf kende een uitgesproken leermeester, S. R. Steinmetz, jurist en etnoloog, en stichter van de sociografische school aan de Universiteit van Amsterdam. Het geschilderd portret van deze leermeester hing op zijn studeerkamer. Deze plaats van de vereerde leermeester was voor Kruijt meer dan symbolisch. Men zou kunnen zeggen, dat Kruijt de sociografie van Steinmetz trouw gebleven is. Kruijt werd bekend door zijn proefschrift: *De onkerkelijkheid in Nederland; haar verbreiding en oorzaken*. Proeve ener sociografische verklaring. In deze sociografische verklaring schuilt het sociologische element van zijn onderzoek. Zijn oorzaken van onkerkelijkheid dragen het karakter van hypothesen, die aan de hand van sociografisch materiaal worden getoetst. Op dit punt was Kruijt een pionier van de godsdienstsociologie zonder het toentertijd te beseffen. Hij blijft in het sociografisch bolwerk besloten, en zet van daaruit de sociografische traditie voort. Zo pleit hij onder

andere voor de ontwikkeling van de religieuze volkskunde tot religiografie, schrijft hij sociografisch gedocumenteerd over mentaliteitsverschillen in verband met godsdienstige verschillen, over de geografische verbreiding van de kerkelijke gezindten etc. Bekend waren zijn uitgebreide en nauwkeurige commentaren op de volkstellingen, met name betreffende de demografische en kerkelijk-godsdienstige gegevens. Later hield de verzuiling in Nederland hem sterk bezig, waarover hij eveneens op grond van uitvoerig materiaal publiceerde. In de sociologie trok hem vooral de figuur van Max Weber aan, met zijn verstehende methode en eis van de wetenschappelijke waardevrijheid. Kruijt was van de noodzaak van deze eis overtuigd, waarvan o.m. zijn discussie met F. L. Polak aangaande diens proefschrift *Kennen en keuren in de sociale wetenschappen* getuigenis aflegt. Wetenschap is voor Kruijt evenals voor zijn leermeester Steinmetz een zaak van objectieve, empirische analyse van feitelijke gegevens, waarin geen waardeoordelen thuis horen.

Vóór zijn benoeming tot hoogleraar wat Kruijt jarenlang leraar in de aardrijkskunde geweest. Samen met zijn collega's Bredemeyer en Tosseram schreef hij *Kerngeografie* voor het middelbaar onderwijs: een leerboek, dat vele drukken beleefde. Dit werk eiste ook na zijn emiraat nog een belangrijk deel van zijn aandacht op. Ook nam hij in zijn laatste jaren deel aan excursies van het KNAG, o.a. naar Siberië en Schotland. Van de laatstgenoemde excursie stelde hij nog een uitvoerig en nauwkeurig verslag samen. Hieruit bleek opnieuw zijn niet aflatende toewijding en nauwgezetheid. Kruijt was en bleef een schoolmeester, al is hij dit alleen in het begin van zijn loopbaan van broep geweest. Een dergelijke uitspraak heeft voor ons helaas een wat denigrerende betekenis. Voor Kruijt geldt echter het tegendeel. Hij was een goede schoolmeester, lettend op stijl, op 'het Nederlands'. Hij zette figuurlijk en letterlijk de puntjes op de i: een betrouwbare gids in de ingewikkelde doolhof van spelling en schrijfwijze onzer moedertaal.

Kruijt was een mens met een blijmoedig en open karakter, belangstellend en behulpzaam voor anderen. Voor velen zal zijn dood nog moeilijk aanvaardbaar zijn. Hij gaat de geschiedenis in als één van de pioniers van de sociologie in Nederland. Zij die hem kenden behouden de herinnering aan een goede leermeester en een opgewekte, vaderlijke vriend.

P. H. Vrijhof